

12. Otchyot Mezhdunarodnogo finansovogo centra «Astana» (AIFC). [Annual Report of Astana International Financial Centre] –<https://aifc.kz/ru/annual-reports>
13. Issledovanie venchurnogo rynka Central'noj Azii za 2024 god [Ven-

ture Capital Market in Central Asia 2024 Research]. <https://kpmg.com/uz/ru/home/insights/2025/03/venture-capital-market.html>
14. Associaciya IT-kompanij Kazakhstana [Association of IT Companies of Kazakhstan]. <https://itk.kz>

AUTHOR INFORMATION:

Нургуль Дюсеновна Есмағұлова* – кандидат экономических наук, профессор, НАО «Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева», г. Астана, Казахстан, e-mail: nur7725@gmail.com

Рымкүл Аманжоловна Исмаилова – доктор экономических наук, профессор Школы цифрового государственного управления, Astana IT University, г. Астана, Казахстан, e-mail: rymkul.kz@mail.ru

Айгерим Муратовна Акижанова – кандидат PhD, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана, Казахстан, e-mail: aigerim.akizhan@mail.ru

Нұрғұл Дүйсенқызы Есмағұлова* – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КЕАҚ, Астана қ., Қазақстан, e-mail: nur7725@gmail.com

Рымкүл Аманжолқызы Исмаилова – экономика ғылымдарының докторы, Цифрлық мемлекеттік басқару мектебінің профессоры, Astana IT University, Астана қ., Қазақстан, e-mail: rymkul.kz@mail.ru

Әйгерім Мұратқызы Ақижанова – PhD кандидаты, «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КЕАҚ, Астана қ., Қазақстан, e-mail: aigerim.akizhan@mail.ru

Nurgul Dyusenovna Yesmagulova* – Candidate of Economic Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: nur7725@gmail.com

Rymkul Amanzholovna Ismailova – Doctor of Economic Sciences, Professor of the School of Digital Public Administration, Astana IT University, Astana, Kazakhstan, e-mail: rymkul.kz@mail.ru

Aigerim Muratovna Akizhanova – PhD Candidate, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: aigerim.akizhan@mail.ru

МРНТИ 06.81.23
УДК 331.522

DOI 10.58319/26170493_2025_4_116

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН ТАЛДАУДЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ СЫНИ ОЙЛАУ

Жолаева М.А.^{*1}, Нуркашева Н.С.², Баимбетов М.К.³

¹Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан; ²К.Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы, Қазақстан; ³Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан

АННОТАЦИЯ. Мақалада жұмыс берушілер мен кәсіби ұйымдар сыни ойлау дағдыларының маңыздылығын көрсету мақсатында жоғары оқу орындарында бухгалтерлік есеп және талдау курстарын өткізуге шақыратыны зерттеледі. Осы зерттеу бухгалтерлік есеп пен талдауды оқу бағдарламасы бойынша қазіргі уақытта сыни ойлауға қалай оқытылатынын және үйретілетінін терең бағалауға мүмкіндік береді. Зерттеуіміз оқыту мен бағалаудың тыңдаушыларға сыни ойлауды дамытуға қалай көмектесетінін түсінуге ықпал етеді. Нәтижесінде, кейс-стади тәсілін қолдана отырып, онда бухгалтерлік және аналитикалық білім берудегі сыни ойлау дағдыларын дамытудың негізгі міндеттерін проблемалары ретінде ресурстардың шектеулері мен дәстүрлі өзара әрекеттесу формалары арқылы сәтсіздіктерін анықтаймыз. Зерттеуіміз сыни ойлаудың қазіргі уақытта біздің талдау бөлімінде - Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетіндегі бухгалтерлік есеп және талдау бойынша кәсіби танылған бакалавриат бағдарламасымен қалай оқытылады және бағаланатынын терең түсінуге үшін тақырыптық зерттеулер (кейс-стади) тәсілін пайдаланады. Университеттегі бухгалтерлік есеп дәрежесіне арналған әрбір жеке блок үшін оқу мақсаттары мен бағалау нүктелерін талдау кейс бір блокқа орта есеппен төрт оқу мақсатының кем дегенде біреуі сыни ойлауға бағытталғанын көрсетеді, бір блокқа бағалаудың орташа 33% және осы қабілетке бөлінеді. Университет 1 нәтижеден 12 нәтижеге дейін өзгеретін оқу нәтижелерінің алуан түрлілігін тіркегенімен, бір бірлікке шаққандағы төрт оқу нәтижесінің орташа мәні университет үшін орташа мәнмен сәйкес келеді. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерінің осы оқу нәтижелерінде көрініс табу дәрежесі де ұқсас: университеттің есеп және талдау кафедрасында сыни ойлауға байланысты орта есеппен сегіз кейс тіркедік. Қорытындылай келе, мақалада оқытушының жетекшілігімен қалыптасқан негіздер мен пікірталастар сияқты оқыту тәжірибесіне арналған ұсыныстармен межеленді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: сыни тұрғыдан ойлау, студенттер, бухгалтерлік білім, дағдылар, даму, кәсіби, тыңдаушыны қабылдау.

Критическое мышления в процессе обучения бухгалтерского учета и анализа

Жолаева М.А.^{*1}, Нуркашева Н.С.², Баимбетов М.К.³

¹Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан; ²Университет Международного Бизнеса, имени К.Сагадиева, Алматы, Казахстан; ³Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова, Кокшетау, Казахстан

АННОТАЦИЯ. В статье исследуется о том что работодатели и профессиональные организации призывают к проведению курсов бухгалтерского учета и анализа в высших учебных заведениях, чтобы подчеркнуть важность навыков критического мышления. Это исследование дает углубленную оценку того, как в настоящее время преподается и оценивается критическое мышление на протяжении всей программы обучения бухгалтерскому учету и анализу. Наше исследование способствует нашему пониманию того, как преподавание и оценка могут помочь учащимся в развитии их критического мышления. Используя подход тематического исследования, мы определяем ограничения в ресурсах и сбои в традиционных формах взаимодействия как ключевые проблемы для развития навыков критического мышления в бухгалтерском образовании. В результате, используя кейс-стадия подход, выявляем в нем недостатки посредством ограниченный ресурсов и традиционных форм взаимодействия как проблемы развития критического мышления в бухгалтерском и аналитическом образовании. Наше исследование использует метод тематических исследований (кейс-стади) для глубокого понимания того, как критическое мышление преподается и оценивается в настоящее время в нашем аналитическом отделе - по профессионально признанной программе бакалавриата по бухгалтерскому учету и анализу в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилева. Анализ целей обучения и оценочных точек для каждого отдельного блока для степени бухгалтерского учета в Университете показывает, что кейс в среднем направлен на критическое мышление не менее одной из четырех целей обучения на блок, в среднем 33% оценки на блок и делится на эту способность. Хотя университет фиксирует многообразие результатов обучения, которое варьируется от 1 до 12 результатов, среднее значение четырех результатов обучения на единицу соответствует среднему значению для университета. Степень критического мышления в этих результатах обучения схожа: на кафедре учета и анализа университета мы зарегистрировали в среднем восемь кейсов, связанных с критическим мышлением. В заключение мы приводим предложения по практике преподавания, такие как формирующие каркасы и дискуссии под руководством преподавателя.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Критическое мышления, студенты, бухгалтерское образование, навыки, развитие, профессиональный, восприимчивость учащихся

Critical thinking in the process of teaching accounting and analysis

Zholayeva M.A. ^{*1}, Nurkasheva N.S. ², Baimbetov M.K. ³

¹Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan; ²University of International Business named after K. Sagadiev, Almaty, Kazakhstan; ³Kokshetau University named after Abai Myrzakhmetov, Kokshetau, Kazakhstan

ANNOTATION. The article explores that employers and professional organizations are calling for accounting and analysis courses in higher education institutions to emphasize the importance of critical thinking skills. This study provides an in-depth assessment of how critical thinking is currently taught and evaluated throughout the accounting and analysis training program. Our research contributes to our understanding of how teaching and evaluation can help students develop their critical thinking. Using the case study approach, we identify resource constraints and failures in traditional forms of interaction as key challenges for developing critical thinking skills in accounting education. As a result, using the case-stage approach, we identify shortcomings in it through resource constraints and traditional forms of interaction as problems of developing critical thinking in accounting and analytical education. Our study uses the case study (case study) method to gain an in-depth understanding of how critical thinking is currently taught and evaluated in our analytical department - in the professionally recognized undergraduate accounting and analysis program at L.N. Gumilyov Eurasian National University. Analysis of the learning objectives and assessment points for each individual block for the accounting degree at the University shows that the case, on average, is aimed at critical thinking of at least one of the four learning objectives per block, on average 33% of the assessment per block and is divided by this ability. Although the university records a diversity of learning outcomes that varies from 1 to 12 outcomes, the average of four learning outcomes per unit corresponds to the university average. The degree of critical thinking in these learning outcomes is similar: in the Department of Accounting and Analysis of the University, we registered an average of eight cases related to critical thinking. In conclusion, we present suggestions for teaching practice, such as formative frameworks and discussions under the guidance of a teacher.

KEYWORDS: Critical thinking, students, accounting education, skills, development, professional, student perception

КІРІСПЕ. Білім берудегі әлемдік тенденция оқушылардың (тыңдаушылардың) метакогнитивтік дағдыларын дамыту болып табылады. Оған төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы еңбек нарығының талаптарымен негізделген. Осыған байланысты Президенттің 2017 жылғы «жаһандық бәсекеге қабілеттілік» туралы жолдауы білім беру жүйесінде реформаның бастауы болды. Қазақстанда білім беруді жаңғыртудың қазіргі кезеңі оқушыларды (тыңдаушыларды) шешім қабылдау, сыни тұрғыдан ойлау, креативтілік және эмоциялық ойлау сияқты озық жаһандық дағдыларға үйрете отырып, болашаққа дайындайды. Дүниежүзілік экономикалық форумның 2016 жылы жасалған "еңбек нарығының болашағы" тақырыбындағы баяндамасында креативтілікпен, практикалық қолданумен және сыни ойлаумен байланысты когнитивті ойлау дағдылары сияқты дағдылар жоғары сұранысқа ие болады.

Зерттеуіміз сыни ойлаудың қазіргі уақытта біздің талдау бөлімінде - Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетіндегі бухгалтерлік есеп және талдау бойынша кәсіби танылған бакалавриат бағдарламасымен қалай оқытылады және бааланатынын терең түсіну үшін тақырыптық зерттеулер (кейс-стади) тәсілін пайдаланады. Кейс-стади зерттеу сипаты зерттеуде қолайлы әдіс болып табылады (Паттон, 2015; Yin, 2018) және тақырыптық зерттеулерде ұсынылған және зерттелген ауқымды детальдар жаңа теория мен шығармашылық түсініктерді құру ықтималдығын арттырады. Онда студенттер мен қызметкерлердің нақты өмір контекстіндегі көптеген нақты деректер көздеріне сүйене отырып, сыни ойлауды оқыту мен бағалауды қалай қабылдайтыны зерттеледі (Saunders et al., 2016).

Сыни ойлау - бұл бизнес-мектеп түлектерінен күтілетін және бухгалтерлік фирмалар сұранысқа ие дағды (Butler et al., 2019). Теориялық және техникалық білімі бар, бірақ түлектің шеберлігі ретінде сыни ойлауы жоқ түлектер тәуелсіз пайымдауларды қажет ететін тапсырманы орындауда қиындықтарға тап болады. Фрей мен Осборнның «Жұмыспен қамтудың болашағы» (2013) зерттеуі бухгалтерлік есепті оңай автоматтандырылған мамандық ретінде анықтайды және бухгалтерлер мен сарапшылардың еңбекке қабілетті болып қалуы үшін олар оңай автоматтандырылмайтын дағдыларды дамытуы керек екенін атап өтеді. Технологияның жетістіктері бухгалтерлік есеп пен талдау қазіргі цифрлық өңдеумен аз байланысты екенін білдіреді, ал үлкен-талдау және стратегиялық кеңестер, ол бухгалтерлік іс оқытудың барлық кезеңдерінде сыни тұрғыдан ойлау сияқты жоғары деңгейлі дағдыларды дамыту қажеттілігін (сұранысты) арттырады (Джексон,

2020). Студенттердің дайындық жұмысын бағалау үшін тек техникалық дағдылар жеткіліксіз (De Lange et al., 2006). Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде оқыту нәтижелері жоғары білім стандарттары (шекті стандарттар) туралы негіздемелік құжатқа сәйкес талап етіледі.

Қолданыстағы білім беру саясатына сәйкес оқыту пәні бойынша білім алуға және сыни ойлауды дамытуға бағытталған алдын ала белгіленген мақсаттар негізінде өлшенуі тиіс. Оқу бағдарламалары білім беру мақсаттарының иерархиялық жүйесін қолданады.

Осы зерттеудің мақсаты Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде экономикалық факультетте бухгалтерлік есеп және аудит бакалавры дәрежесін алу кезінде сыни ойлауды оқытудың және бағалаудың заманауи әдістерін терең зерттеу болып табылады.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ. Бухгалтерлік есеп бойынша аккредиттелген академиялық бағдарлама (AACSB) талабы, атап айтқанда, «кәсіби скептицизм, тәуекелдерді бағалауды және бухгалтерлік ақпараттың дұрыстығын қамтамасыз ететін сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларды» жетілдіруге бағытталған (AACSB, 2021). Сондықтан Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде экономика факультетінің бухгалтерлік есеп пен аудиттің білім беру case оқу сапасына кепілдік берудің келесі екі мақсаты арқылы оқу бағдарламасына және бағалау жүйесіне сыни ойлауды енгізді:

1: Теория мен практиканы тиімді талдау, бағалау және жалпылау арқылы нақты әлемдегі бизнестегі проблемалар мен ситуацияларды зерттеу;

2: Түрлі контексте тиімді жоспарлау, мәселелерді шешу және шешім қабылдау үшін білім мен дағдыларды бейімдеуде тәуелсіз пайымдау мен бастаманы көрсету.

Университеттегі бухгалтерлік есеп дәрежесіне арналған әрбір жеке блок үшін оқу мақсаттары мен бағалау нүктелерін талдау кейс бір блокқа орта есеппен төрт оқу мақсатының кем дегенде біреуі сыни ойлауға бағытталғанын көрсетеді, бір блокқа бағалаудың орташа 33% және осы қабілетке бөлінеді. Университеттегі бухгалтерлік есеп бойынша дипломдарды оқыту және бағалау әдістерін салыстыруда оқу мақсаттары мен бағалау түрлері туралы деректерді салыстыру үшін бухгалтерлік есеп бойынша дипломдармен жағдайды зерттеді. Одан кейін университеттің веб-беттерінен және кафедраның оқу жоспарынан бағалау туралы ақпарат алынды. Әрбір оқыту нәтижесін сипаттау үшін пайдаланылатын (олар болған) олар Блумның көрсетілген оқыту таксономиясына сәйкес бес санат бой-

ынша жазылуы және жіктелуі:

- Білу;
- Түсіну;
- Талдау;
- Синтездеу;
- Бағалау.

Әдебиеттерді шолуда талқыланғандай, соңғы үш категория сыни ойлау қабілетінің көрінісі болып саналады. Университет 1 нәтижеден 12 нәтижеге дейін өзгертін оқу нәтижелерінің алуан түрлілігін тіркегенімен, бір бірлікке шаққандағы төрт оқу нәтижесінің орташа мәні университет үшін орташа мәнмен сәйкес келеді. Сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерінің осы оқу нәтижелерінде көрініс табу дәрежесі де ұқсас: университеттің есеп және талдау кафедрасында сыни ойлауға байланысты орта есеппен сегіз кейс тіркедік. Сондай-ақ кафедра үшін пайдаланылған бағалау пункттері жазыл-

ды. Оған тапсырма элементтерінің спецификалық емес дескрипторлары (164) есепке алғаннан кейін ең жиі кездесетін бағалау түрлерінің тоғыз санатына топтастырылған 1196 жеке бағалауды анықтадық. Оған келесі санаттар енеді:

- тест бағалау;
- жазбаша жеке баға;
- үздіксіз бағалау формалары;
- тақырыптық зерттеулер;
- техникалық бағалау;
- топтық жұмысты бағалау;
- рефлексивті бағалау;
- презентациялар, таныстыру;
- және басқалар

Әр санат бойынша бағалау пункттерінің саны 1 кестеде көрсетілген.

Кесте 1 - Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті бойынша бухгалтерлік есеп және аудит бакалавр дәрежесін алу кезінде бағалаудың әртүрлі түрлерін қолдануы

Бағалау түрі	Пайда болуы	%	1 жыл (%)	2 жыл (%)	3 жыл (%)	Университет Кейсі (%)
Тест негізінде бағалау	776	64,8	67,8	64,3	61,1	59,5
Жазбаша жеке бағалау (мысалы, эссе немесе есептер)	115	9,6	9,8	10,1	9,1	14,3
Сабаққа қатысу, (бағалаудың үздіксіз нысандары)	111	9,3	10,4	8,7	8,2	-
Кейс-стади / модельдеу	45	3,8	3,3	2,7	6,1	2,4
Техникалық бағалау (мысалы, практикалық жиынтықтар немесе жұмыстар)	41	3,3	2,9	5,5	1,2	9,5
Топтық жұмысты бағалау	32	2,8	1,5	1,8	5,6	7,1
Рефлексиялық бағалау	30	2,5	2,4	2,5	2,7	-
Презентациялар / таныстыру	27	2,3	0,9	3,2	3,0	4,8
Басқа формалар	19	1,6	1,1	1,1	3,0	2,4
Жиыны	1196	100	100	100	100	100

Кесте 1 көрсетілгендей, тіркелген 1196 бағалау тапсырмасының 776 (64,8%) тест тапсырмалары болып табылады. «1 жыл», «2 жыл» және «3 жыл» бағандарында сәйкесінше бірінші, екінші және үшінші курстардың бірліктері үшін бағалау түрлерінің саны көрсетілген. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің әр бөлімшесінде үш бағалау нүктесі бар, ол барлық университеттердегі орташа көрсеткішке сәйкес келеді, бір бірлікке шамамен үш баға.

Кесте 1, бағалауға арналған тест тапсырмалары (мысалы, аралық бақылау немесе қорытынды емтихандар) Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде бухгалтерлік есеп дәрежесін алу кезінде жиі қолданылатындығы көрсетілген. Оны терең бағалау үшін кәсіби аккредиттеу талаптарына байланысты болуы мүмкін. Алайда, сыни ойлауды дамытуда тиімді деп танылған формалар аз қолданылады. Кейс-стади жалпы барлық бағалау нүктелерінің 3,8% ғана қолданылады делік. Осылайша, оқу нәтижелері мен бағалау нүктелерінің ұқсастығы тақырыптық зерттеулерден алынған қорытындыларды талдау бірлігі ретінде кейс бухгалтер дәрежесін алудың орындылығын растайтын басқа университеттерге ауыстыруға болатынын көрсетеді.

НӘТИЖЕЛЕР МЕН ТАЛҚЫЛАУ. Келесі бөлімдерде студенттердің сауалнамасына, яғни студенттердің көзқарастарына және қызметкерлердің фокус-тобына, яғни қызметкерлердің көзқарастарына қатысты нәтижелерді сипаттаймыз:

Студенттердің болашағы - сауалнама нәтижелері туралы есеп беру тәртібі оқушылардың (тыңдаушылардың) сауалнамасының үш негізгі бөліміне сәйкес келеді:

- сыни тұрғыдан ойлау дағдылары мен қасиеттерінің маңыздылығы;

- сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін қолданылатын оқыту әдістері;

- сыни ойлау дағдыларын дамытуды қолдау үшін бағалау әдістері.

Студенттердің сыни тұрғыдан ойлаудың маңыздылығы туралы көзқарастары - сауалнаманың бірінші бөлімінде студенттердің сыни тұрғыдан ойлау дағдыларының маңыздылығын қабылдауы зерттелді. Атап айтқанда, студенттерден сыни тұрғыдан ойлау дағдылары бухгалтерлік дәреже алу үшін, олардың болашақ мансабы жұмысқа орналасуы және жеке өмірінде қаншалықты маңызды екендігі сұралды. Сұрақтар 1-ден 7-ге дейінгі шкала бойынша бағаланады, 7 ең маңызды және өзекті болып табылады. Нәтижесінде студенттердің 90% - дан сәл астамы сыни тұрғыдан ойлау дағдылары олардың мансаптары үшін маңызды болатынын мойындайтынын көрсетеді (яғни 48,28% «толық келіседі» және 42,53% «келіседі»). Студенттердің шамамен 79% сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын жеке өмірінде «пайдалы» деп санайды. Содан кейін студенттерден сыни тұрғыдан ойлаудың келесі белгілерінің маңыздылығын бағалауды сұралды:

- Объективті ойлаңыз және әр түрлі мәліметтер негізінде қорытынды жасақтау;
- Жаңа ақпаратты өңдеу және пайдалану;
- Толық емес ақпарат жағдайында ақылға қонымды шешімдер қабылдау;
- Жаңа идеялар мен әдістерді тиімді бағалау;
- Дәлелдер мен мәлідемелерді сыни тұрғыдан бағалау.

Студенттердің бірнеше сыни ойлау қасиеттерінің 7 балл ең маңызды болып табылады. Осы кестеде сонымен қатар шкала бойынша қатынастар және Альфа Кесте 2, баға келесі шкала бойынша бағаланады. коэффициенті сыни ойлаудың әртүрлі белгілері ара-Баға 1-ден 7-ге дейінгі шкала бойынша бағаланады, мында 0,01 деңгейінде корреляция маңызды.

Кесте 2 - Сын тұрғысынан ойлау ерекшеліктері мен маңыздылығы

Сыни тұрғыдан ойлау ерекшеліктері	Орташа мағынасы	Стандартты ауытқулар	I	II	III	IV	V
Жаңа ақпаратты өңдеу және пайдалану	6,24	1,04	1				
Объективті түрде дәлелдеу және әртүрлі деректер түрлеріне негізделген қорытынды жасау	6,16	1,10	0,77	1			
Жаңа идеялар мен әдістерді тиімді бағалау	5,91	1,14	0,65	0,79	1		
Дәлелдер мен мәлімдемелерді сыни тұрғыдан бағалаңыз	5,91	1,19	0,66	0,69	0,79	1	
Толық емес ақпарат жағдайында ақылға қонымды шешімдер қабылдау	5,90	1,20	0,68	0,76	0,73	0,66	1

*Ескертпе: авторлардың зерттемесі

Кесте 2 көрсетілгендей, сыни тұрғыдан ойлаудың әр түрлі белгілерінің, сондай-ақ масштабтағы қатынастардың маңыздылығына орташа мәндер мен стандартты ауытқулар келтірілген. Студенттер «жаңа ақпаратты өңдеу және пайдалану» дәрежесін алуға сыни ойлаудың ең маңызды қасиеті ретінде (орташа мәні = 6,24) және «толық емес ақпарат жағдайында ақылға қонымды шешімдер қабылдау» сыни ойлау қабілетінің ең маңызды емес қасиеті ретінде бағаланғанын көрсетеді (орташа = 5,90).

Студенттер мен қызметкерлердің түсініктерін терең талдау арқылы бухгалтерлік дәреже бойынша сыни ойлауды оқыту және бағалау зерттеліп көзқарастары бірге қарастырылған кезде, оқыту тәжірибесі үшін үш негізгі мағыналы бірнеше ортақ белгілер анықталады.

Біріншіден, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту - бұл кешенді тәсілмен жақсы қолдау көрсетілетін процесс деп болжаймыз.

Екіншіден, студенттердің қатысуы сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын тиімді дамытудың қажетті алғышарты болып табылады.

Үшіншіден, дағдылар мен кері байланысты дамытуға көбірек көңіл бөлу керек, бірақ бұған институционалдық ресурстардың шектеулері кедергі келтіреді.

ҚОРЫТЫНДЫ. Жұмысқа дайындық енді техникалық дағдылар мен пәндік білімді меңгеру қабілетімен анықталмайды. Ақпаратты логикалық түрде өңдеу, қарсы дәлелдерді объективті түрде өлшеу және негізделген қорытындыларға келу мүмкіндігі студенттерге жаңа жұмыс тапсырмаларын бағдарлауға және белгісіздік жағдайларын шешуге мүмкіндік береді (Hitchcock D. 2017). Сыни тұрғыдан ойлау барлық түлектерге (бухгалтерлік диплом иегерлері үшін ғана емес) жаппай жалған ақпарат пен белгісіздік кезінде маңызды бола түсуде. Студенттерге не ойлау керектігін емес, қалай ойлау керектігін үйрету либералды университеттік білім берудің белгісі болуы керек. Тақырыптық зерттеулер әдісіне сүйене отырып, қазіргі тәжірибеден идеялар мен тақырыптарды жетілдіруге бухгалтерлік есепті оқытудың барлық бағдарламасы бойынша сыни ойлаудың қазіргі уақытта қалай оқытылатынын және бағаланатынын талдаймыз. Сыни тұрғыдан ойлауға үйретілгенімен, жақсартуға айтарлықтай мүмкіндіктер бар екенін дәлелдейміз (Edwards L.C. 2017). Студенттерге университеттің бірінші курсынан бастап сыни тұрғыдан ойлауға үйрету үшін көбірек қолдау қажет. Оқытудың алғашқы кезеңдерінде мысалдар мен әдістемелік ұсыныстарды қолдану студенттерге, әсіресе өзге тілінде сөй-

лемейтіндерге сыни ойлауды дамытуға көмектеседі (Bowell et al. 2020). Нәтижелер шетелдік студенттердің кері байланыс пен процесті нақты басқарудан пайда көретінін көрсетеді (Халықова Г.З. 2020).

Көптеген студенттер сабақтарының қызықты болғанын қалайды. Қызықты сабақта студенттер өздерінің сыни ойлауын дамыту үшін топтық пікірталастар мен пікірталастық зерттеулердің құндылығын көреді. Нәтижелер, сонымен қатар студенттерді жақсарту үшін уақтылы және жеке кері байланыс алудың маңыздылығын түсінетінін көрсетеді. Бірақ, персоналдың көзқарасы бойынша, өз студенттерінде сыни ойлауды дамытуға ұмтылу кезінде көптеген проблемалар туындайды, атап айтқанда студенттерге бағалау кезінде олардың сыни ойлауы туралы кері байланыс беру мүмкіндігі. Ресурстар шектеулі болған жағдайда қызметкерлер мазмұнды қамтамасыз ету мен дағдыларды дамыту арасындағы тепе-теңдікті мұқият таңдауы керек. Мұндай жағдайларда аудиториядағы пікірталастар кері байланыс алудың тиімді әдісі болуы мүмкін. Дегенмен, осы пікірталастар жалпы білім базасымен қамтамасыз етілуі керек. Осы зерттеудің болашақ зерттеулерге бірнеше салдары бар:

Біріншіден, талдауымыз қазіргі уақытта сыни ойлаудың қалай оқытылатынын және бағаланатынын зерттейтін кейс-стади тәсіліне негізделген. Осы саладағы болашақ зерттеулер бухгалтерлік және аудит мамандығы студенттердің сыни ойлау қабілеттерін жақсартуға осы зерттеуде ұсынылған оқыту және бағалау стратегияларының тиімділігін зерттей алады.

Екіншіден, сауалнама респонденттерінің үлгісі бір-келкі, өйткені бір университетте бухгалтерлік есеп бойынша бакалавр дәрежесін алған студенттерден жауап аламыз. Дегенмен, қорытындыларымыздың дұрыстығын арттыруда нәтижелерді қызметкерлер тұрғысынан салыстырдық. Қорытындыларымыздың кеңірек контексте қолданылуын зерттеуде басқа пәндерден немесе басқа тақырыптық зерттеулерден қосымша ақпарат алу пайдалы болар еді.

Үшіншіден, зерттеуімізде шетелдік студенттерді біртекті топ ретінде қарастырамыз.

Әрі қарайғы зерттеулер бухгалтерлік және аудит мамандығы студенттердің мәдени дәстүрлерінің алуан түрлілігіне тереңірек үңіліп, осы айырмашылықтар олардың сыни ойлау дағдыларын дамыту қабілетіне қалай әсер ететінін анықтай алады. Жаңа және креативті нәрсе жасау үшін әрқашан ақпарат іздеуде және оны қолдануда болуымыз керек. Оны, өкінішке орай, сыни ойлауды дамытпай мүмкін емес.

ӘДЕБИТТЕР ТІЗІМІ:

1. Patton M.Q. *Qualitative Research & Evaluation Methods* By Michael Quinn Patton / Create Space Independent Publishing Platform. -2017.- P. 164.
2. Yin, R.K. *Case study research and applications: design and methods / Thousand Oaks // CA: Sage Publications.* -2018. -P.319 <https://lcn.loc.gov/2017040835>
3. Saunders M., Lewis P., Thornhill A. *Research methods for business students/ 9th edition // Harlow, UK: Pearson.* -2023. - P.223
4. Butler M.G., Chiurch K.S. & Wheeler Spencer A. Do, reflect, think, apply: experiential education in accounting // *Journal of Accounting Education.* -2019. -48. -P.12–21.
5. Frey, Carl Benedikt & Osborne, Michael A. The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? // *Technological Forecasting and Social Change, Elsevier.* -2017. -vol. 114(C). -p. 254-280.
6. Jackson D. Gauging the development of innovative capabilities in accounting and finance students: can they drive the national innovation agenda? // *Accounting and Finance.* -2020. -60 (3). -P. 2689–2715.
7. Abrami P.C., Bernard R.M., Borokhovski E., Waddington D.I., Wade C.A., Persson T. Strategies for teaching students to think critically: a meta-analysis // *Review of Educational Research.* -2015. -85. -P.275–314. <https://doi.org/10.3102/0034654314551063>
8. Wilkin C.L. Enhancing critical thinking: accounting students' perceptions // *Education and Training.* -2017. -59 (1). -P. 15–30. <https://doi.org/10.1108/ET-01-2015-0007>
9. Wolcott, S.K. Designing assignments and classroom discussions to foster critical thinking at different levels in the curriculum / In: Borghans, L., Gijssels, W.H., Milter, R.G. & Stinson, J.E. / *Educational innovation in economics and business V // Dordrecht: Springer.* -2022. -P. 231–251. https://doi.org/10.1007/0-306-47550-2_14
- 10.10. Doney L.D., Lephardt N.E. & Trebby J.P. Developing critical thinking skills in accounting students // *Journal of Education for Business.* -2010. -68 (5). -P.297–300. <https://doi.org/10.1080/08832323.1993.10117631>
11. Мекебаева М.А. Опыт формирования критического мышления у студентов в казахстанском вузе // *Вестник Казахского национального женского педагогического университета.* -2022. -(3). -P. 65-73. <https://doi.org/10.52512/2306-5079-2022-91-3-65-73>
12. Баямбаева А.С., Абдишева З.В. Развитие критического мышления школьников как способ организации интерактивного образовательного процесса // *Вестник Северо-Казахстанского Университета им. М. Козыбаева.* -2020. -4 (49). -P. 265-270.
13. Levant Y., Coulmont M. & Sandu R. Business simulation as an active learning activity for developing soft skills // *Accounting Education.* -2016. -25. -P. 368–395. <https://doi.org/10.1080/09639284.2016.1191272>.
14. Tan H.C. Using a structured collaborative learning approach in a case-based management accounting course // *Journal of Accounting Education.* -2019. -49 (2). -100638. <https://doi.org/10.1016/j.jaccedu.2019.100638>
15. Nsor-Ambala, R. The impact of collaborative learning approaches on assessment outcomes in an accounting theory class / *Accounting Education.* -2022. -31. -P.1–38. <https://doi.org/10.1080/09639284.2021.1944232>
16. Loes C.N., Pascarella E.T. Collaborative learning and critical thinking: testing the link // *The Journal of Higher Education.* -2017. -88(5). -P.726–753. <https://doi.org/10.1080/00221546.2017.1291257>
17. Abraham A., Jones H. Facilitating student learning in accounting through scaffolded assessment // *Issues in Accounting Education.* -2016. - (1). -P.29–49. <https://doi.org/10.2308/iace-51320>
18. Nwosu L.I., Vorster H. A systematic review on critical thinking in an undergraduate accounting programme // *International Journal of Financial Research.* -2021. -12 (4). -P. 225–238. <https://doi.org/10.5430/ijfr.v12n4p225>
19. Chiang C., Wells P.K., Fieger P., Sharma, D.S. An investigation into student satisfaction, approaches to learning and the learning context in auditing // *Accounting and Finance.* -2021. -61(1). -P.913–936. <https://doi.org/10.1111/acfi.12598>
20. Wolcott S.K., Sargent M.J. Critical thinking in accounting education: status and call to action // *Journal of Accounting Education.* -2021. -56. -P.1–19. <https://doi.org/10.1016/j.jaccedu.2021.100731>
21. Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB). [Accessed 08.11. 2024].
22. Hitchcock D. On Reasoning and Argument. *Essays in Informal Logic and on Critical Thinking.* Cham (CH) // Springer. -2017. -P.1–553. <https://doi.org/10.1007/s10503-018-9456-z>
23. Edwards L.C. The Craft of infusing critical thinking skills: mixed-method research on implementation and student outcome // *Journal on Centers for Teaching & Learning.* -2017. -№9. -P. 47–72.
24. Bowell T., Cowan R., & Kemp G. // *Critical Thinking: A Concise Guide* Abingdon. -2020.-5.
25. Халықова Г. Болашақ педагог мамандарды студенттердің сын тұрғысынан ойлауын дамытуға баулу // *Педагогика және психология.* – 2020. – № 1(42). – С.78–86. <https://doi.org/10.51889/2020-1.2077-6861.10>

REFERENCES:

1. Patton M.Q. (2017). *Qualitative Research & Evaluation Methods* By Michael Quinn Patton. Create Space Independent Publishing Platform. 164. [in English].
2. Yin, R.K. *Case study research and applications: design and methods.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 319 <https://lcn.loc.gov/2017040835> [in English].
3. Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2023). *Research methods for business students, 9th edition.* Harlow UK: Pearson, 223 [in English].
4. Butler, M.G., Chiurch, K.S. & Wheeler Spencer, A. (2019). Do, reflect, think, apply: experiential education in accounting. *Journal of Accounting Education*, 48, 12–21. [in English].
5. Frey, Carl Benedikt & Osborne, Michael A., (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change, Elsevier*, vol. 114(C), p. 254-280.
6. Jackson, D. (2020). Gauging the development of innovative capabilities in accounting and finance students: can they drive the national innovation agenda? *Accounting and Finance*, 60 (3), 2689–2715. [in English].
7. Abrami, P.C., Bernard, R.M., Borokhovski, E., Waddington, D.I., Wade, C.A. & Persson, T. (2015). Strategies for teaching students to think critically: a meta-analysis. *Review of Educational Research*, 85, 275–314 (2015). <https://doi.org/10.3102/0034654314551063> [in English].
8. Wilkin, C.L. (2017). Enhancing critical thinking: accounting students' perceptions. *Education and Training*, 59 (1), 15–30. <https://doi.org/10.1108/ET-01-2015-0007> [in English].
9. Wolcott, S.K. (2022). Designing assignments and classroom discussions to foster critical thinking at different levels in the curriculum. In: Borghans, L., Gijssels, W.H., Milter, R.G. & Stinson, J.E. (Eds.) *Educational innovation in economics and business.* Dordrecht: Springer, 231–251. https://doi.org/10.1007/0-306-47550-2_14 [in English].
10. Doney, L.D., Lephardt, N.E. & Trebby, J.P. (2010). Developing critical thinking skills in accounting students. *Journal of Education for Business*, 68 (5), 297–300 (2010). <https://doi.org/10.1080/08832323.1993.10117631> [in English].
11. Mekebaeva M.A. (2022). The experience of forming critical thinking among students at a Kazakh university. *Bulletin of the Kazakh National Women's Pedagogical University*, (3), 65–73 <https://doi.org/10.52512/2306-5079-2022-91-3-65-73> [in Kazakh].
12. Bayambaeva A.S., Abdishева Z.V. (2020). The development of critical thinking of schoolchildren as a way of organizing an interactive educational process. *Bulletin of the North Kazakhstan University named after M. Kozymbayev*, 4 (49), 265-270.
13. Levant, Y., Coulmont, M. & Sandu, R. (2016). Business simulation as an active learning activity for developing soft skills. *Journal of Accounting Education*, 25, 368–395. <https://doi.org/10.1080/09639284.2016.1191272>.
14. Tan, H.C. (2019). Using a structured collaborative learning approach in a case-based management accounting course. *Journal of Accounting Education*, 49 (2), 100638. <https://doi.org/10.1016/j.jaccedu.2019.100638>
15. Nsor-Ambala, R. (2022). The impact of collaborative learning approaches on assessment outcomes in an accounting theory class. *Journal of Accounting Education*, 31, 1–38. <https://doi.org/10.1080/09639284.2021.1944232>
16. Loes, C.N. & Pascarella, E.T. (2017). Collaborative learning and critical thinking: testing the link. *The Journal of Higher Education*, 88 (5), 726–753 <https://doi.org/10.1080/00221546.2017.1291257>
17. Abraham, A. & Jones, H. (2016). Facilitating student learning in accounting through scaffolded assessment. *Journal of Accounting Education*, 31 (1), 29–49 <https://doi.org/10.2308/iace-51320>
18. Nwosu, L.I. & Vorster, H. (2021). A systematic review on critical thinking in an undergraduate accounting programme. *International Journal of Financial Research*, 12 (4), 225–238. <https://doi.org/10.5430/ijfr.v12n4p225>
19. Chiang, C., Wells, P.K., Fieger, P. & Sharma, D.S. (2021). An investigation into student satisfaction, approaches to learning and the learning context in auditing. *Accounting and Finance*, 61(1), 913–936. <https://doi.org/10.1111/acfi.12598>
20. Wolcott, S.K. & Sargent, M.J. (2021). Critical thinking in accounting education: status and call to action. *Journal of Accounting Education*, 56, 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.jaccedu.2021.100731>
21. Association to Advance Collegiate Schools of Business (AACSB), (2021).
22. Hitchcock D. (2017). *On Reasoning and Argument. Essays in Informal Logic and on Critical Thinking.* Cham (CH), Springer, 30, 1–553. <https://doi.org/10.1007/s10503-018-9456-z>
23. Edwards L.C (2017). *The Craft of infusing critical thinking skills: a*

mixed-method research on implementation and student outcome. Journal on Centers for Teaching & Learning, №9, 47–72.
24. Bowell T., Cowan R., & Kemp G. (2020). Critical Thinking: A Concise Guide Abingdon. Oxon: Routledge, - 5. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.656331

25. Halykova G. (2020). Bolashaq pedagog mamandardy studentterdiñ syn tırғыsynan oılaıyn damyturfa baulu [Training future teaching staff to develop students' critical thinking]. Pedagogika zhəne psihologiya, 1(42), 78–86. <https://doi.org/10.51889/2020-1.2077-6861.10>

АВТОР МӘЛІМЕТТЕРІ:

Жолаева Маргарита Ахантаевна* – PhD, доцент ЕНУ им Л.Н.Гумилева, г.Астана, РК. E-mail: ritazolaeva@gmail.com

Нуркашева Нурсулу Султанияровна – к.э.н., доцент К.Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы, Республика Казахстан. E-mail: nursulu_1975@mail.ru

Баимбетов Мейрамхан Карибаевич – к.э.н., доцент Кокшетауский университет университет имени Абая Мырзахметова, Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: bmk1564@mail.ru

Жолаева Маргарита Ахантаевна* – PhD, доцент Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан Республикасы. E-mail: ritazolaeva@gmail.com

Нуркашева Нурсулу Султанияровна – э.ф.к., доцент К.Сағадиев атындағы Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы. E-mail: nursulu_1975@mail.ru

Баимбетов Мейрамхан Карибаевич – э.ф.к., доцент Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан Республикасы. E-mail: bmk1564@mail.ru

Zholayeva Margarita Akhantaевна* - PhD Assoc. Prof. L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. E-mail: ritazolaeva@gmail.com

Nursulu Sultaniyrovna Nurkasheva - Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof., University of International Business named after K. Sagadiev, Almaty, Kazakhstan. E-mail: nursulu_1975@mail.ru

Baimbetov Meiramkhan Karibayevich - Cand.Sci.(Econ.), Assoc.Prof., Kokshetau University named after Abai Myrzakhmetov, Kokshetau, Kazakhstan.E-mail: bmk1564@mail.ru

МРНТИ 06.71.07
УДК 330.341.42

DOI 10.58319/26170493_2025_4_121

DIGITAL EDUCATION, SOCIAL MOBILITY AND BARRIERS TO INCLUSION: THE CASE OF KAZAKHSTAN

Kondybayeva S.K.^{*1}, Kurmanbekova Z.E.¹, Temerbulatova Zh.S.²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan; ²Almaty management university, Almaty, Kazakhstan

ABSTRACT. Against the backdrop of Kazakhstan's accelerated digital transformation, issues of social mobility and inclusive development are becoming especially relevant. The article examines the role of national digital educational platforms — OpenU, Skills.Enbek, and Al-Sana — in expanding educational opportunities and supporting social mobility for vulnerable groups. The theoretical framework is based on the concepts of human capital, digital inequality, and institutional economics. Comparative and content analysis methods are used, and the empirical base includes strategic documents, official reports, and data on the functioning of the platforms in question. The results show that despite significant progress in expanding access to digital education, their impact is constrained by a number of factors, including institutional limitations, differences in the development of digital infrastructure across regions, and insufficient recognition of alternative educational certificates in the labor market. At the same time, there remains a risk of reproducing inequality, especially in the context of limited digital literacy and persistent labor market segmentation. It is concluded that there is a need to develop a coordinated state policy, recognize digital qualifications, and adapt EdTech initiatives to regional and social characteristics.

KEYWORDS: digital education, social mobility, digital inequality, inclusion, digital platforms, human capital

Цифровое образование, социальная мобильность и барьеры инклюзии: кейс Казахстана

Кондыбаева С.К.*¹, Құрманбекова Ж.Е.¹, Темербулатова Ж.С.²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан; ²Алматы менеджмент университет, Алматы, Казахстан

АННОТАЦИЯ. На фоне ускоренной цифровой трансформации Казахстана вопросы социальной мобильности и инклюзивного развития приобретают особую актуальность. В статье исследуется роль национальных цифровых образовательных платформ — OpenU, Skills.Enbek и Al-Sana — в расширении образовательных возможностей и поддержке социальной мобильности уязвимых групп населения. Теоретическая рамка основана на концепциях человеческого капитала, цифрового неравенства и институциональной экономики. Используются методы сравнительного и контент-анализа, эмпирическая база включает стратегические документы, официальные отчёты и данные по функционированию рассматриваемых платформ. Результаты показывают, что несмотря на заметный прогресс в расширении доступа к цифровому образованию, их влияние сдерживается рядом факторов, включая институциональные ограничения, различия в развитии цифровой инфраструктуры по регионам и недостаточное признание альтернативных образовательных сертификатов на рынке труда. При этом сохраняется риск воспроизводства неравенства, особенно в условиях ограниченной цифровой грамотности и сохраняющейся сегментированности рынка труда. Сделан вывод о необходимости формирования координированной государственной политики, признания цифровых квалификаций и адаптации EdTech-инициатив к региональным и социальным особенностям.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: цифровое образование, социальная мобильность, цифровое неравенство, инклюзия, цифровые платформы, человеческий капитал.

Цифрлық білім беру, әлеуметтік мобильділік және инклюзияға кедергілер: Қазақстан кейсі

Кондыбаева С.К.*¹, Құрманбекова Ж.Е.¹, Темербулатова Ж.С.²

¹әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан; ²Алматы менеджмент университеті, Алматы, Қазақстан

АҢДАТПА. Қазақстанның жеделдетілген цифрлық трансформациясы аясында әлеуметтік ұтқырлық және инклюзивті даму мәселелері ерекше өзекті болуда. Мақалада ұлттық цифрлық білім беру платформаларының — OpenU, Skills.Enbek және Al-Sana - білім беру мүмкіндіктерін кеңейтудегі және халықтың осал топтары үшін әлеуметтік ұтқырлықты қолдаудағы рөлі қарастырылады. Теориялық негіз адами капитал, цифрлық теңсіздік және институционалдық экономика тұжырымдамаларына негізделген. Салыстырмалы және мазмұнды талдау әдістері қолданылады, эмпирикалық базаға стратегиялық құжаттар, ресми есептер және қарастырылып отырған платформалардың жұмысы туралы деректер кіреді. Нәтижелер цифрлық білімге қолжетімділікті кеңейтудегі елеулі прогреске қарамастан, олардың ықпалы бірқатар факторлармен, соның ішінде институционалдық шектеулермен, өңірлер бойынша цифрлық инфрақұрылымды дамытудағы айырмашылықтармен және еңбек нарығында баламалы білім туралы сертификаттардың жеткіліксіз мойындалуымен шектелетінін көрсетеді. Бұл ретте, әсіресе шектеулі цифрлық сауаттылық пен тұрақты еңбек нарығын сегменттеу жағдайында теңсіздікті қайта өндіру қаупі сақталады. Келісілген мемлекеттік саясатты әзірлеу, цифрлық біліктілікті тану және EdTech бастамаларын аймақтық және әлеуметтік сипаттамаларға бейімдеу қажет деген қорытынды жасалды.